

Rust in de tent

17 oktober 2015, door Ad van Dun,
gepubliceerd op [Stiltij-weblog](#)

In een al wat ouder artikel 'Het fabeltje van een diploma'¹ gaf André van der Braak aan dat het niet zo eenvoudig is - zelfs de Boeddha schijnt er wakker van te hebben gelegen - om op de juiste manier vorm te geven aan de afronding van leerlingenschap in de zen-traditie. Een diploma, een hoofdknikje, een besloten ritueel ter bevestiging? Of is er helemaal niks nodig omdat beleving van innerlijke kwaliteit zichzelf voldoet en geen externe bevestiging nodig heeft?

Er dienen zich meteen al een tweetal overwegingen aan. Ten eerste is er het feit dat formele erkenning niet heeft kunnen voorkomen dat mensen misbruik maken van hun gezag. Daarnaast is er de oude aansporing uit het zen-onderricht om na het wegvallen van de bodem uit de ego-emmer (ook wel 'verlichting' genoemd) vooral verder te blijven oefenen in de verfijning en bestendiging van je bodhisattvaschap.

Het is moeilijk om in spiritualiteit een definieerbare afheidsstaat te vinden, voorzien van uiterlijk beschrijfbaar kenmerken. Transcendentie wordt immers gekenmerkt door afwezigheid van kenmerken; *animitta*, het tekenloze, is juist waarborg voor zuiverheid. Voltooiing van het pad, oftewel verwerkelijking, is een levend iets, een actuele maar tijdloze belichaming van totaalbestaan die in essentie niets nodig heeft - ook geen bevestiging. Absoluut gezien bestaat er niet zoiets als een verantwoording in de vorm van een diploma. Zelfs ceremoniële transmissie is een loze aanduiding omdat er in werkelijkheid niets is dat kan worden overgedragen: je bent simpelweg onderhevig aan boeddhaschap.

Maar vanuit wereldlijk, relatief oogpunt vervullen dit soort begrippen (verlichting) en rituelen (transmissie) een mogelijk heilzame functie als *upaya*, dus als bevrijdende instrumenten om de dharma kenbaar te maken in de wereld. Voor de leerling en leraar zélf echter zouden deze elementen niet relevant moeten zijn; als verwerkelijking voldoende aanwezig en voelbaar is, wordt de dharma daarmee voldoende gediend. Wat dan overblijft is dat dit soort materiaal vooral bedoeld is voor de buitenwacht van nog-niet-verlichte-beoefenaars, als symbool voor het heilige, niet-functionele karakter van realisatie.

Dat zoiets een wervende en onderscheidende functie kan hebben is duidelijk: mensen zoeken symbolische aanduidingen en zekerheden omtrent een materie die lastig te ervaren en te begrijpen is omdat ze zich bevindt op het onvoorwaardelijke terrein van de geest. Dit zal mede een reden zijn geweest waarom er in de zen-traditie veel werk is gemaakt van kwaliteitsgarantie via een eigen, doorlopende stamboom van leraren die tot aan Boeddha Shakyamuni loopt. Of ook voor het feit dat deze traditie graag een uniek vier-punten-programma (o.a. onafhankelijk zijn van geschriften) accentueert waarmee zij zich onderscheidt van de overige boeddhistische scholen.²

Die profilering is heden ten dage nog sterk aanwezig. Grote zen-instituten als de Rinzai- en Soto-scholen claimen het zegel van authenticiteit, dat wil zeggen: erkende leraren binnen die scholen kunnen anderen formeel erkennen als zen-leraar.

Ja, voor realisatie heeft een mens de hulp van een leraar nodig. En voor erkenning heb je natuurlijk een erkend iemand nodig.

Iets vergelijkbaars vind je terug in de aikido-cultuur waar zo'n zelfde instituut, de Aikikai, het authentieke aikido claimt (trouwens, kan men ook authentieke muziek claimen?) en waarbinnen je slechts via een erkende opleiding als leraar mag fungeren.

Maar wat doe je als verantwoordelijk bestuurder wanneer blijkt dat er buiten jouw organisatie net zo goed waardevolle oefen kwaliteit blijkt te ontstaan of bestaan, anders gezegd, dat jouw organisatie niet de enige is die kwaliteit biedt?

Kunnen we aanvaarden dat er meerdere wegen zijn naar waarheid? Dus dat er meerdere oefenstijlen of scholen kunnen bestaan die de naam zen (of aikido, of yoga etc.) voeren? En stel dat dit ongelimiteerd plaatsvindt, wat bepaalt dan de identiteit van deze oefenweg en zijn er dan nog wel kwaliteitscriteria?

Er is wel een concreet voorbeeld te bedenken van een zen-school in Nederland, inclusief lerarenopleiding, waarvan je je kunt afvragen hoeveel een dergelijke constructie nog te maken heeft met de boeddhadharma. En zo ook wordt er op honderden plekken in Nederland heel uiteenlopend invulling gegeven aan de praktijk van aikido. Wat is waarheid, wat is betrouwbaar, en wat is heilloos of zelfs misleidend?

Misschien kunnen we twee basisaspecten onderscheiden:

- de zelf gevoelde noodzaak van het individu om toe te komen aan kwalitatief oefenen
- de maatschappelijk erkende noodzaak om wanorde of misbruik te voorkomen

'Wie zoekt, zal vinden.' Waarheidsliefde doet jou op zoek gaan naar informatie en methodes die jou de levenskwaliteit schenken waarnaar je verlangt.

Jouw motief is daarbij de integere, bepalende factor, te vergelijken met een heldere lamp: hoe dieper en duidelijker je weet wat je wilt, hoe beter je kunt voelen of je geholpen bent bij het aanbod dat je tegenkomt. Alle vagere of afgeleide motieven zullen je vooral leren wat waarheid niét is; je zult dan op enig moment afhaken en verder gaan zoeken.

Uiteindelijk is het de bedoeling, vanwege het grondmotief in je eigen hart, dat je connectie maakt met een vorm van onderricht die jou thuisbrengt, d.w.z. die vervullend werkt, geen twijfel overlaat. Je zult dan niet meer de behoefte voelen op zoek te gaan.

Dit is de toets van rijpheid: sta ik in de volheid van niets nodig hebben, besef ik hoe verbinding met waarheid voorgoed gaande is in alles wat ik doe? Het doet er dus helemaal niet toe welk profiel het door mij gekozen onderricht heeft. Uit welke mond en in welke taal dan ook: het hoeft maar te werken.

Wat de aanbodkant betreft: men kan elke denkbare naam op de gevel zetten van een oefenplek. Een goede leraar zal natuurlijk zo bewust mogelijk zorgen voor een bruikbare presentatie die past bij het onderricht dat hij of zij belichaamt. En een goede school zal ook intern ervoor zorgen dat de didactische kwaliteit geborgd wordt.

Maar het gaat nooit om de buitenkant of om aantrekkelijke accommodatie en overige condities. Wezenlijk gaat het erom of oprechte zoekers hier op deze plek een antwoord kunnen vinden op de vraag: wat heeft deze individuele leraar mij te bieden, hoe kan ik hier geholpen worden?

Tot slot is er dan ook nog de publieke taak om te zorgen voor voldoende bescherming tegen misbruik enerzijds, en voor voldoende ontwikkelingsmogelijkheden anderzijds.

Gezonde concurrentie [lees: verstandige samenwerking] is hier wellicht een bruikbaar motto. Toon wat je te bieden hebt en doe dat op een ethisch verantwoorde manier - dus inclusief afstand nemen van onethisch gedrag.

En laten we daarbij zo nuchter zijn om te beseffen dat je in de business van innerlijkheid bezwaarlijk merknamen kunt vastleggen of patenten kunt gaan claimen op zaken als waarheid, hartelijkheid of betrouwbaarheid.

Is jou, als school of leraar, je eigen kwaliteit voldoende duidelijk, dan zul je geen bevestiging nodig hebben en ook geen beveiliging tegen concurrenten.

Ontbreekt die duidelijkheid, dan staat ons slechts één ding te doen: op zoek gaan ernaar.

¹ In de Zensor 54 (publicatie van Zencentrum Amsterdam) van 2011 - [HIER](#) een pdf van het artikel.

² Speciaal willen zijn is een onheilzaam motief dat expliciet wordt ontmoedigd in alle wijsheidsonderricht.

In de zen-school is er bijvoorbeeld Dongshan's advies:

'Zoek niet naar roem of voordeel, succes of welvaart. Breng je leven gewoon door zoals het is, overeenkomstig de omstandigheden. Als de adem verdwijnt, wie is dan de meester? Na de dood van het lichaam is er nog slechts een lege naam. Als je kleren zijn versleten, herstel ze dan keer op keer; heb je geen eten, span je in om ervoor te zorgen. Hoelang kan een bedrieglijk lijf het uithouden? Zijn de vluchtige belangen ervan de moeite waard om jouw onwetendheid te laten toenemen?'

(Powell, William F.: The record of Tung-shan. Honolulu 1986, p. 49)

Of in Bodhidharma's woorden:

'Terwijl succes en mislukking afhankelijk zijn van karmische omstandigheden, neemt de geest niet toe of af. Zij die niet bewogen worden door de wind van vreugde, volgen stilzwijgend het Pad.'

(Bodhidharma: De oorsprong van Zen. Amsterdam 1993, p. 19)

Het is bovendien nog maar de vraag of dit vier-punten-programma, toegeschreven aan zen-grondlegger Bodhidharma, zo uniek is. De vier genoemde aspecten vertonen veel overeenkomst met de vier klassieke 'pratisarana':

4 uitgangspunten van zen:

1. onderricht overstijgt reguliere methodes
2. onafhankelijk zijn van geschriften
3. rechtstreeks verwijzen naar het menselijk hart
4. verwezenlijken van je eigen aard

4 pratisarana (de vier leerprincipes):

1. niet de woorden, maar de bedoeling
2. niet de persoon, maar het onderricht
3. niet kennen, maar begrijpen
4. niet incidenteel, maar voorgoed